

مقدمه مترجم

پروفسور پیتر هاگت، مؤلف کتاب، 35 سال به تدریس و تحقیق جغرافی اشتغال داشته است و از 1966 میلادی، استادی کرسی جغرافی شهری و ناحیه‌ای دانشگاه بریستول انگلستان را در اختیار دارد. وی پس از اتمام تحصیلات دانشگاه کمبریج، مدتی در آنجا و در دانشگاه لندن به تدریس پرداخت و در بسیاری از کشورها، به ویژه در امریکای شمالی، دانشگاه‌های «برکلی، پنسیلوانیا، تورنتو، ویسکانسین» و استرالیا، دانشگاه‌های «آنو، کانتربری و موناخ» با عنوان استاد مدعو تدریس داشته است و مشاور تعدادی از دانشگاه‌های آسیایی و آفریقایی است. او دارای مدال طلا از «انجمن سلطنتی جغرافی انگلستان» و «انجمن جغرافیایی امریکا» و درجه افتخاری دکترای حقوق و علوم از دانشگاه‌های دو کرانه اقیانوس اطلس است.

هاگت، تألیفات جغرافیایی بسیار ارزشمندی در زمینه‌های درسی، تحقیقی، کارتوگرافی دارد و گذشته از اشتغال علمی، در زمان تألیف کتاب، معاون و عضو کمیته بورس تحصیلی دانشگاه بریستول بوده است. وی و پروفسور «هاگراشتراند» جزء اعضای مؤسس آکادمی اروپا هستند.

معرفی استاد هاگت به آن منظور است که خوانندگان محترم این کتاب درسی دانشگاهی متوجه باشند اثر ترجمه شده، از جمله آثار جدید و مبتکرانه جغرافیایی یک شخصیت علمی است و شاید طرز کار او به صورت الگوی نوشته‌های جغرافیایی ترکیبی و تلفیقی به کار آید. در ترجمه کتاب وی تا حد امکان سعی شده است اصالت متن ترجمه حفظ شود و سلیقه شخصی اعمال نگردد؛ بنابراین، تدریس کتاب، در مواردی به توضیح و تشریح نیازمند است. کیفیت کتاب را مؤلف در مقدمه خود روشن کرده است. امیدوارم توانسته باشم ضمن ترجمه، موجب نقصان کیفیت مطلوب متن کتاب - کتقریباً - شامل تمام قلمرو جغرافیاست - نشده باشم. به اعتقاد من دانشجویی که در بدو ورود به میدان وسیع و پر از تنوع جغرافی، کتاب حاضر را مطالعه کند و بفهمد، می‌تواند به سهولت دروس متنوع اصلی و فرعی را که در برنامه‌های آموزشی ما تدریس می‌شوند به هم ارتباط دهد و جامعیت جغرافی را درک کند. انتظار دارم صاحب‌نظران و اهل علم و فن جغرافی و علوم وابسته به آن، منت گذاشته، مرا از انتقادات و راهنمایی‌های سازنده خود محروم نفرمایند. بی‌گمان تذکرات ارزشمند، موجب اصلاح و بهبود این اثر می‌گردد.

لازم است اضافه کنم که ترجمه عناوین پیشگفتار مشاور کتاب، تغییرات چاپ سوم، سپاسگزاری، مطالب خطاب به دانشجویان - حدود 6 صفحه - گفته‌های کوتاه قبل از مقدمه فصول «یکی دو سطر» جز فصل 4 و فصل 10 و چاپ دو تصویر را به علل مختلف ضروری ندانستم و یکی دو جمله از فصل اول کتاب، نیز با تغییری مناسب و بدون از بین رفتن اصالت مفهوم متن، ترجمه شده است.

در ضمن برای رعایت تناسب حجم کتاب، آن را به دو جلد به شرح زیر تقسیم کرده‌ام:

1. جلد اول شامل بخش اول، چالش محیطی و بخش دوم، پاسخ اکولوژیکی انسان؛
2. جلد دوم شامل بخش سوم، موزائیک ناحیه‌ای؛ بخش چهارم، سلسله مراتب ناحیه‌ای؛ بخش پنجم کشمکشهای بین ناحیه‌ای و بخش آخر.

بر خود واجب می‌دانم از زحمات آقای محمد مکین ویراستار ادبی و دقت و کوشش آقای محمدرضا یعقوبی که سرپرستی فنی کتاب را در اداره تولید داشتند صمیمانه تشکر کنم.

دکتر شاپور گودرزی نژاد

مقدمه مؤلف

کتاب جغرافیا، ترکیبی نو، چاپ سوم با تجدیدنظر و محتوایی تازه به معرفی کامل جغرافی می‌پردازد. سعی شده است عمل ترکیب و تلفیق موضوعات آن در دو سطح متعادل انجام گیرد؛ یکی با به هم رساندن و نزدیک کردن سنتهای متفاوت و ریشه‌ها و مطالب دانش جغرافیا و دیگری با تأکید بر نقش ترکیبی و تلفیقی جغرافیا با رشته‌های مجاور آن. کتاب طوری طرح و تنظیم شده است تا هم از جنبه نظری و هم از جنبه کاربردی، افق دید دانشجویی را که آموزش قبلی جغرافی ندارد، به سرعت گسترش دهد و بر توان نتیجه‌گیری منطقی وی بیفزاید. علم جغرافی، در بین علوم طبیعی و اجتماعی، دانشجویان را دعوت می‌کند تا راحت‌طلبی و سهل‌انگاری در امر تحقیق را رها کنند و روابط انسان و محیط، پیامدهای فضایی آن و ساختار ناحیه‌ای حاصل در سطح کره زمین و مستقیماً^۱ کانون توجه خود قرار دهند. جغرافی، بیش از هر رشته دیگر به مسائل رایج دنیا - هم به محیط و اکولوژی و هم به اختلافات ناحیه‌ای و تبعیض رفاه آدمیان - می‌پردازد.

هیچ شارح و مفسر جغرافی یا دیگر رشته‌های پژوهشی و دانشگاهی، به تنهایی نمی‌تواند درباره تمام مطالب موجود در قلمرو این رشته، مفصل و مشروح بنویسد و به نظر می‌رسد کوششهایی که تاکنون در این راه انجام گرفته، نظری اجمالی درباره موضوعات دیرین است. هرچند مسائلی که دانشجوی مبتدی جغرافی با آن مواجه می‌شود، اکنون چنان پیچیده است که باید برای شناسایی و حل آنها تلاش و مبارزه سختی کند. به سهولت می‌شود نظر داد، کاری که برای آموزش جغرافی باید یا بتوان انجام داد، آن است که دانشجو را وادار کنیم تا دروس مقدماتی و پایه مربوط به زیررشته‌های مختلف و معمول - جغرافیای طبیعی، جغرافیای فرهنگی و از این قبیل - را مطالعه کند، به امید آنکه تا حدی مطالعه این دروس متنوع، به طور کلی و در نهایت، نظری جامع و مرتبط به دانشجو بدهد، هرچند میزان تأثیر و تداخل موضوعات در هم کاملاً^۲ مشخص نیست.

اما، به نظر من، شروع کار با پرسش درباره بخشهایی از یک رشته و ادامه آن تا حصول به نتیجه کل، روش مناسبی است؛ زیرا ما را وادار می‌کند بر دامنه تحقیق بیفزاییم و نظامهای علمی وابسته (فرعی) را بررسی کنیم. بی‌گمان، احاله و انحصار سؤالات عمده به سمینارهای کارشناسی ارشد و دکتری، عکس قضیه نتیجه‌گیری مطلوب در زمینه تحقیق و تتبع محسوب می‌شود. ما به آنهایی که مطالعه رشته جغرافی را شروع می‌کنند و به افرادی که امیدواریم در طرز نگرش به دنیا، از ما پیروی کنند و همگام با ما

پیش بیایند مدیونیم. بنابراین، من هم مدتی از مسیر تحقیق شخصی دور شدم و کوشیدم برای تهیه کتاب حاضر، قسمتهای مختلف دانش و علم جغرافی را درهم آمیخته و آنچه را که اکنون شکل جامع و کامل جغرافیایی می‌دانم عرضه کنم.

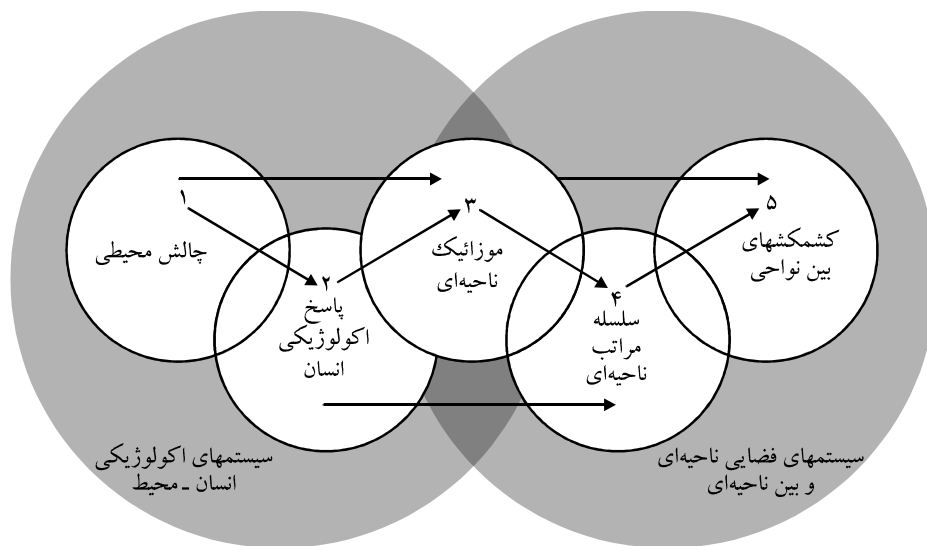
تشکیلات چاپ سوم با تجدیدنظر

جغرافی‌دانها به ساختمان و روابط متقابل دو سیستم توجه می‌کنند: سیستم اکولوژیکی که مردم و محیطشان را به هم می‌پیوندد و سیستم فضایی که نواحی را ضمن مبادله پیچیده جریانه‌ها به یکدیگر مربوط می‌سازد.

پنج بخش این کتاب مانند اتمهای یک زنجیره مولکولی یا حلقه‌های علامت المپیک به یکدیگر متصل‌اند که ساختمان داخلی و ارتباط آنها با دو سیستم نامبرده غور و بررسی می‌شود.

دیگر جغرافی‌دانان ترتیبات مختلف و قابل بحثی را به کار گرفته‌اند، ولی مورد خاص مذکور دو ویژگی بسیار مفید دارد: استحکام و عدم انعطاف که چهارچوب اتکای مفاهیم، روشها و حقایق موضوع را فراهم می‌آورد و انعطاف‌پذیری لازم تا اکتشافات جدید و جنبه‌ها و چشم‌اندازهای فکری نو در آن جای داشته باشند. تنها چیزی که می‌توانیم با اطمینان پیش‌بینی کنیم آن است که تلاش برای گسترش و تفاوت‌گذاریهای علمی و فنی ادامه خواهد یافت، اگرچه احتمالاً به راههای کاملاً متفاوت از آنچه در این کتاب پیش‌بینی شده است باشد.

بخش اول، چالش محیطی، به نگرش جغرافیایی به محیط نامطمئن سیاره زمین که جمعیت انسان مراحل سیر تکامل خود را آنجا گذراند و اکنون با تراکم فزاینده جمعیت در آن زندگی می‌کند می‌پردازد. بخش دوم «پاسخ اکولوژیکی انسان» جواب دوسویه مردم را در مبارزه با محیط در نظر می‌گیرد:

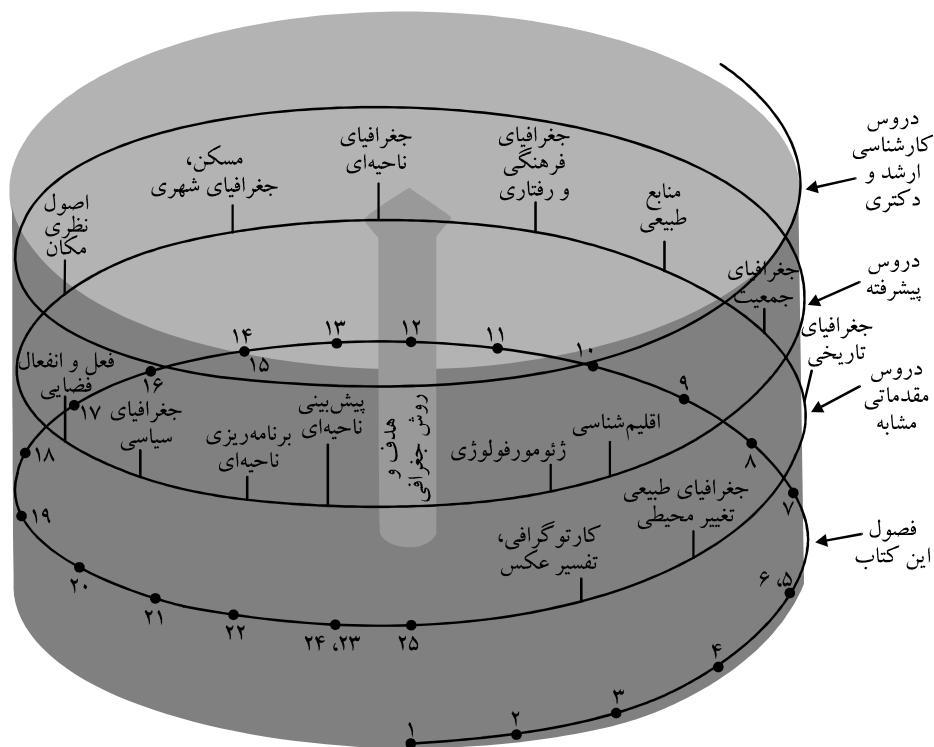

سازگار کردن محیط و سازگاری با محیط. بخش سوم «موزائیک ناحیه‌ای» درباره تعادل اکولوژی مردم و محیط، موضوع انتشار فرهنگ و چگونگی طبقه‌بندی و تفرق درون جمعیت انسان مسئول و

تفاوت‌های محیطی بحث می‌کند. بخش چهارم «سلسله مراتب ناحیه‌ای»، ثابت می‌کند چگونه تمدن‌گرایی (یکجانشین و شهری شدن) بعضی از این تفاوتها را از میان می‌برد و اسکان آدمی را به صورت سلسله نواحی شهری شکل می‌دهد. در بخش پنجم «کشمکشهای بین نواحی» عمل متقابل ساختمانها و ساختارهای ناحیه‌ای گفته شده در بخش چهارم و مسائل آن را مطالعه می‌کنیم. سرانجام بخش آخر در خصوص دو مفهوم آینده‌نگری می‌کند: توجه فزاینده جغرافی دانها به دنیای چندوجهی آتیه و آینده خود جغرافی. در مقدمه افتتاحیه هر فصل، محتوای همان فصل تجزیه و تحلیل تفصیلی شده است.

سبک مقبول این کتاب به دانشجویان فرصت می‌دهد جغرافی را به طریق جامع بنگرند و طبقه‌بندی مرسوم و سنتی آن را چه به صورت طبیعی یا انسانی و چه ناحیه‌ای و یا سیستماتیک رها کنند. از این رو، عنوان فصول کتاب، طبق روش قراردادی و متداول نیست و در قالب الگوی شناخته‌شده طبقه‌بندی نشده است. با وجود این، درس مقدماتی بر پایه مفاد این کتاب - همان‌گونه که در بسیاری از گروه‌های آموزشی جغرافی دانشگاهها مرسوم است - زمینه اساسی و معرفت زیربنایی را برای دروس بعدی و بالاتر جغرافی فراهم می‌آورد.

پیوندهای میان فصول این کتاب و دیگر رشته‌های جغرافی را ضمن یک نمودار مارپیچ (حلزونی) می‌توان نشان داد. هر نمودار، سطح نگرش و روگاہ (مسیر) دانش جغرافی را از سطح پایه عرضه شده در این کتاب تا دروس پیشرفته کارشناسی ارشد و دکتری ارائه می‌دهد. دروس هر سطح، قابل گسترش به سطوح بالاتر بوده و امکان دارد مفاهیم، حقایق موضوع و فنون یک سطح در سطوح بالاتر ترکیب، تقویت و کامل‌تر شود.

زمینه‌های مؤکد

کوشش کرده‌ام بیشتر مفاهیم کتاب برای علاقه‌مندان جغرافی مفید باشد و اصل بی‌طرفی و جامعیت در مورد مطالب بحث رعایت شود، ولی وسعت میدان کتابی با چنین حجم می‌تواند موانع مهمی در این راه ایجاد کند و از این رو، در تجزیه و تحلیل نهایی باید یک نوع جانبداری و شاید تعصب شخصی ظهور کند. گرچه مؤلفین نمی‌توانند گرایش یک‌جانبه ملحوظ در نوشته‌های خویش را از میان بردارند، باید دست‌کم طرفداری و تمایل خود را به هر گروه روشن کنند؛ لذا مدرسین می‌توانند در صورت تمایل متن کتاب را اصلاح کنند و یا تغییر دهند. در صورت جانبداری من از موضوعی، علت و چگونگی آن به خوبی روشن خواهد بود. من بیشتر به اصول نظری سیستماتیک و فرضیه‌ها متمایل بوده و تکیه کرده‌ام تا ارائه استادانه مطالعات متعدد موردی و ناحیه‌ای؛ بیان معاصر اصول نظری را بیش از اظهارات کلاسیک آن پذیرفته و انتخاب کرده‌ام. بحث جغرافیای طبیعی را به جنبه‌هایی که بیشترین ارتباط مستقیم با رشته‌های وابسته (رشته‌های فرعی جغرافی) دارد محدود ساخته‌ام؛ زیرا جغرافیای طبیعی پیشرفته در بسیاری از مدارس انگلستان و کشورهای مشترک‌المنافع آن تدریس می‌شود و احتمالاً دانشجویان کشورهای نامبرده این مطالب را تا حدی مختصر و آسان خواهند یافت، ولی بسیاری از دانشجویان ایالات متحده آمریکا و بعضی جاهای دیگر شاید برای اولین بار، چنین موضوعاتی را مطالعه خواهند کرد. بنابراین، میانه‌گزینی و رعایت مصالح همگان اجتناب‌ناپذیر بوده است.

گرچه موما^۱ بر مفاهیم و روشها تأکید می‌کنم، ولی نمی‌شود باور کرد بدون مطالعات موردی و ناحیه‌ای متعدد بتوان مقدمه‌ای بر جغرافیا نوشت. از این لحاظ، هم به ابعاد تفاوت‌های جهانی محیط و استثمار آن اهمیت داده و هم تفاوت عمل نیروهای مورد بحث در مقیاس فضایی و زمانی توضیح داده می‌شود و اگرچه بیشتر مثالهای ناحیه‌ای از دنیای ربع سوم قرن بیستم گرفته شد، ولی در بعضی موارد نیز از دوران دیگر انتخاب شده است.

نیمی از تصاویر و ارقام، روابط عمومی نواحی مختلف و نیم دیگر، موارد خاص ناحیه‌ای را نشان می‌دهد و بیش از $\frac{1}{3}$ این تصاویر و ارقام از امریکای شمالی و $\frac{1}{3}$ از اروپا و بقیه از دیگر نواحی دنیا گرفته شده است. این تقسیم‌بندی، بخشی از الگوی نتایج تحقیقات و قسمتی از تطابق پراکندگی محتمل محل کسانی را که از این کتاب احتمالاً استفاده خواهند کرد منعکس می‌کند. بنابراین، حتی اگر مطالعات موردی - ناحیه‌ای دقیقاً^۲ متنوع باشند، چه بسا اقلیتی از خوانندگان احساس کنند این کتاب از مثالهای واضح محلی خالی است؛ همان‌طور که از لحاظ مقیاس مثالها، $\frac{1}{6}$ آنها در مقیاس جهانی و $\frac{1}{3}$ دیگر این مثالها به ناحیه‌ای به وسعت یک شهر اختصاص داده شده است. بین این حداقل و حداکثر، دیگر موارد از لحاظ سلسله مراتب وسعت به اندازه و مقیاس مناسب توزیع شده‌اند.

جغرافی جدید بر روشهای تجزیه و تحلیل مسائل تحقیقی که بسیاری از آنها کمی‌اند بسیار تأکید می‌کند. بیشتر روشهای کمی‌تی به دروس بعد و بالاتر احاله می‌شود. با وجود این، تکنیکهای پیشرفته از متون کتاب حذف شده است و فقط مطالبی که مناسب تشخیص داده شد، در مبحث جداگانه و با حروف ریزتر از حروف متن چاپ شده است تا خوانندگان کتاب و مدرسین، در صورت تمایل خود آنها را مطالعه

کنند. فهرست کتابها و مجلات حاوی راهنمای کامل تر این تکنیکها در آخر هر فصل، تحت عنوان «یک گام فراتر» ذکر شده است.

فهرست مراجع برای مطالعات بیشتر خوانندگان کتاب به آخر هر فصل اضافه شده است و بیشتر آنها معتبر و در دسترس اند و در بیشتر کتابخانه‌های دانشکده‌ها یافت می‌شوند. چون مجلات مرجع از سالی به سال دیگر تغییر می‌کنند آنها برای دروس پیشرفته‌تر بعدی در نظر گرفته شده‌اند.

کتاب یک مؤلف، مانند فرزندان آدمی همگام با رشد، سبک و شخصیت خاصی پیدا می‌کنند. دو عامل در بلوغ کتاب جغرافیا، ترکیبی نو مؤثر است؛ اول، عکس‌العملها و پیشنهادهای بسیار مفید استفاده‌کنندگان کتاب؛ دوم، ادامه روند پیشرفتهای صاحب‌نظران در استفاده بهتر از خود جغرافی. امیدوارم خوانندگان چاپ جدید، با انتقادها و پیشنهادهای خود، هر دو عامل مذکور را تقویت کنند.

پیتر هاگت

چیو ماگنا، انگلستان